ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 8, Sayı: 103, Nisan 2020, s. 285-297

ISSN: 2148-2489 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.41931>

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date
25.02.2020

Yayımlanma Tarihi / The Publication Date
29.04.2020

Öğr. Gör. İrfan ÇALIK

RTEÜ, Müzik

irfan.calik@erdogan.edu.tr

TÜRKİYE TULUM ÇALGI ALETİ VE YAPISAL KAYNAKLI İCRA ZORLUKLARI

Öz

Tulum çalgısı aleti dünyada belli başlı ülkelerde görülmektedir. Varlığını gösterdiği birçok ülkedeki Tulum çalgısı için şekil, ses ve çalım tekniği itibariyle Türkiye tulumuna benzer özellikler taşıdığını söylemek mümkündür. Tulum çalgısının, günümüz itibariyle değerlendirildiğinde dünyanın hiçbir ülkesinde Türkiye'deki kadar yaygın olmadığı ortaya çıkmaktadır. Bunun nedeni, Türkiye'de, bu çalgıya hayat veren kültürün yoğun olarak yaşanması, bu çalgıyı kullananların çokluğu ve tulum çalgısı yapım ustalarının fazla oluşudur. Tulum Türkiye'de özellikle Karadeniz bölgesinin Rize ilinde yaşayan etnik Laz-Hemşin kültürüne ait nefesli bir çalgı aletidir. Nefesle doldurulan deri bir hazneye sahip olan Nav bölümünde bulunan ve ses veren kamışlardan kaynaklı akort problemleri de fazlasıyla yaşanmaktadır. Tulum çalgısında nota dizilimi, yapılışı itibariyle belirli kısıtlı bir aralıkta olması sebebiyle geniş bir icra alanına sahip değildir. Yine oldukça yüksek ve gür bir sese sahip olması itibariyle de beraberinde bazı sorunları getirmektedir. Bu makalede, Tulum çalgı aletinin icra zorlukları ve çalgı kısıtlılığı noktalarında bilgilendirmeler yapılacaktır.

Anahtar kelimeler: Tulum, Bagpipe, Çalgı aleti icrası, Elektronik Tulum, Nav

TURKEY TULUM INSTRUMENTS AND STRUCTURAL WELDED ENFORCEMENT CHALLENGES

Abstract

Bagpipe can be seen in different countries in the world. The bagpipes used in different countries in the world has the same characteristics with regards to shape, sound and the styles of playing technique. This instrument is not common as much as Turkey when compared to other countries. The reason behind it is that; the richness of the culture, numerousness of its users and masters. Tulum is a woodwind instrument, which especially belongs to the culture of ethnic Laz-Hamshen living in the province of Rize, Black Sea region in Turkey. In the keyboard part of the instrument and there are many adjustment problems arising from reed. The musical note arrangement on the Tulum instrument does not have a wide range of performances due to its limited range of construction. Besides, it has a very high and strong sound. The difficulty and limitation of the execution of the tulum instrument this article will be posted at.

Keywords: Tulum, Bagpipe, Performance of the Instrument, Elektronik Bagpipe, Nav

Tulum Çalgı Aleti ve Tarihsel Seyri

Türkiye Türkçesinde “erginleşmek, kaplamak” fiillerinden türemiş ad olan tulum çalgısı, 14. yüzyıl ve evveliyatında birinci olarak Hakaz diyalektinde tulug biçiminde saptanmıştır. Nefesli çalgı aleti kümesinde yer alan Tulum, deri, üflemelik diğer adlarıyla lülük-dudula ve de nav olmak kaydıyla üç ana bölümden meydana gelmektedir. (Gazimihal, 1962: 2863-2863). Keçi yavrusu oğlaklardan özellikle de bir yaşına yeni girmiş ‘Çebiç’ adı verilen yavruardan sağlanan deri, üflemelik bölümünden ağız yoluyla aktarılan havayla doldurulur. İçinde hava bulunan derinin koltuk altında sıkıştırılması suretiyle nağmelerin (kaide) parmaklarımızla icra edileceği, içinde analık ve dillik (çimon/çibu) isimli ses veren kargıların(kamış) yer aldığı nav bölümüne gitmesi elde edilmiş olur. Bu sayede havanın, derinin diğer bir ucunda bulunan, nav kısmına gönderilmesinin ardından parmaklarla istenilen ezgilere dönüştürülmesiyle çalınan bir çalgıdır.

Tulum; kullanıldığı diğer dillerde daha ziyade gayda ya da bu kelimeye benzer isimlerle anılmaktadır. Dünyanın pek çok ülkesinde kullanılan tulumun çeşitli dillerdeki karşılığı şu şekildedir (www.wikipedia.org):

- Tulum (Türkiye)
- Dankiyo, zimpona (Pontus Rumcası)
- Guda (Lazca)
- Gayda (Bulgarca, Türkçe Trakya’da)
- Gajde (Makedonya)
- Parakapzuk (Ermenice)
- Gudastviri (Gürcüce)

- Chiboni (Gürcüce Acaristan ve Artvin'de)
- Shuvyr (Çerkez)
- Sahbr, Shapar (Çuvaş Türkçesi)
- Duda (Macarca)
- Tulug (Azerice)
- Sabouna (Yunanca).

Yaygın olarak kullanılan, kimi birbiri ile hemen hemen aynı, birçoğu ise görsel olarak dahi farklı olup çok daha ayrı şekillerde icra edilen tulum çalgısının görüldüğü yerler, halkın yoğun bir şekilde tercih ettiği yüksek dağlık bölgeler ve alan olarak büyük olan yaylalardır. Tulumun tarihçesi ve dünyaya yayılışı hakkında kesin bulgulara dayanan bilgiler bulunmamaktadır. Bununla beraber tespit edilebildiği kadarıyla Türkiye, Azerbaycan, Hindistan, İran'ın ve Orta Asya'nın belirli bölgelerinde, Kafkasya, Doğu ve Kuzey Doğu Anadolu, Kırım, Balkanlar, Orta Avrupa, özellikle Macaristan, Batı Avrupa, İspanya ve Fransa'nın Bröton bölgesinde ve İskoçya'da farklı şekil ve isimlerle kullanılmaktadır. İngiliz uzmanlarca hazırlanan "Oxford History of Music" kaynağında yer alan bilgiye göre Tulum, Babil'de M.Ö. 580'lerde kullanıldı. Ayrıca İncil'de de tulumdan bahsedilen bölümler vardır. Bunun yanı sıra yine Aristofanes'in, M.Ö. 400'de yazdığı yunan piyesinde Tulum çalgısından söz edilmektedir. Piyes sözlerinde "İcracılar Teb'den geldiniz ve kemikten olan flütünüzü köpek hayvanının arka bölümünden üflüyorsunuz" yazmaktadır. Mısır'da bulunan resimlerde ise Sümer çalgılarının icra edildiğini göstermektedir. Hitit kaya kabartmalarında, kullanılan diğer birçok müzik aletinin yanı sıra tulum çalgı aletini de kullandıkları görülmüştür. Hititlerin kabartmalarından, tulum çalgısının M.Ö. 1000 yılından daha öncesinde de icrasının yapıldığı anlaşılmaktadır. Alacahöyük'teki kazılarda M.Ö. 1300'den Hitit'lerden kaldığı bilinen kaya kabartmasında iki müzisyen ve üç cambaz bulunmaktadır. Müzisyen kabartmalarından birinde gitar ötekinde ise tulum çalgısı bulunmaktadır. Müzisyen Kaya kabartmaları ve gitar çalgısının replikaları, Orta Doğu Teknik Üniv. Bilim ve Teknoloji Müzesi'nde sergilenmektedir. (Akbulut, 2009: 3-4). Roma döneminde de tulum çalgısı çok yaygındı ve İmparator Neron dahi tulum çalgısını icra etmekteydi. Neron'un tulum çalgı aletini icra ederken ki resminin basıldığı altın sikkeler bulunmaktadır. İngiltere ve İskoçya'yı işgal eden Romalılar tulum çalgısının bu ülkelerde bilinmesini sağlamıştır. 15. yüzyılın ilk yarılarında tulum çalgı aletiyle tanışan İngiltere halkı bu çalgı aletini çok sevdiği halde daha ötesine geçemediği gibi, İngiltere'ye nazaran tulum çalgısı ile daha geç tanışan, İskoçya ve Pakistan ülkelerinin halk şarkılarının simgesi haline gelmiştir. Tulum ile özdeşleşmiş olan İskoçlar, tulumu Romalılardan öğrenerek gayda ismiyle bu çalgı aletini kullanmaya devam etmişlerdir. *Alm.* Dudelsack (m), *Fr.* Cornemuse, musette (f), *İng.* Bagpipe adıyla nitelendirilen Gayda Scotland(İskoçya) devletlerin ulusal çalgısı niteliğinde kabul görmektedir. Scotland vatandaşları bu çalgıyı, düğünlerde, resmigeçit seremonilerinde ve ulusal bayram vasfı taşıyan bütün etkinliklerinde düzenli şekilde varlığını ortaya koymaktadırlar. Bagpipe diye ifade edilen Gayda çalgısı devamlı şekilde ince ve kalın sesler çıkardığı gibi, ritimsel olarak yavaş ve hızlı seyreden ezgiler elde edilebilen bir çalgı çeşididir.(Karkamış, M.Ö. 700'ler).

Gayda çalgısının günümüz itibari ile Dünya genelinde en ünlü olan türü "Highlana"dır. Highlana gaydasında ağıza alınan bölüm ile sesin çıkıyor olduğu kaval çalgısını andırır bölüm arasında nefesle doldurulmuş olan hazne bulunmaktadır. Muhtemelen Avrupa'ya M.S.1. yüzyıl

itibari ile gelmiş, Romalıların ordusu tarafından benimsenip icra edilerek ortaçağın Avrupa'sında fazlasıyla yayılmıştır.

Musette ismiyle, Fransa'da kullanılmış olan gayda, Kral on dördüncü Louis zamanında fazlasıyla yayılmış ve icra edilmiştir. Öyle ki belli bir zaman aralığı içinde orkestralarda ve operalarda boy göstermiş, fakat klasik yapıdaki bestekârların ilgisini fazla çekememiştir (Cour, 1997: 727-728).

Müzikolog M. Ragıp Gazimihal (1975) Gayda sözcüğünün tulumla aynı anlamda kullanıldığını, Bitlis ve Urfa- Harran'ın Gayda isimli köylerinin olduğundan hareketle Türk boylarının bulduğu bir çalgı olduğu açıklaması ile tulumun Türk olduğunu iddia etmektedir.

Tulum çalgısının yoğun olarak varlığını gösterdiği ülkelerin başında Türkiye ve Azerbaycan olduğunu söylemek mümkündür. Tulum, Türkiye'de öncelikle Laz ve Hemşin kültürünün yaşandığı Rize, beraberinde ise kısmen Artvin, Trabzon, Kars illerinde ayrıca Trakya Bölgesi'nde, özellikle halk oyunları eşliğinde, düğünlerde, şenlik ve festivallerde ayrıca yöresel şarkılar eşliğinde icra edilmektedir. Türkiye tulumuna karakteristik özellikleri bakımından bakıldığında, aktif olarak kullanılan beş tam sesin var olduğu görülmektedir. Tulum "si", "la", "sol" karar sesiyle akort edilen komalı pentatonik bir çalgı aleti olup 6 ses diziliminde bir ses aralığına sahiptir. Yedi sesli tulum çalgı yapımı denemeleri olmuştur fakat kendine has çalım tekniğine ve tınlarına ters düştüğünden yeterli başarı elde edilememiştir. Tulum, diğer tonlarda yapıldığında istenilen orijinal ses rengini verememektedir. Bizdeki adıyla Tulum, yani Azerbaycan'da bilinen adıyla Tulum Zurna çalgısı, Azerbaycan ülkesinde geçmiş dönemlerde Karabağ, Laçın, Gazahi ve Tovuz bölgelerinde var olmuşken günümüzde ise sadece Azerbaycan'ın Nahcivan Özerk Cumhuriyeti'nde varlığını sürdürmektedir. Nahcivan'da, Şerur rayonunda tulum zurna eşliğinde ifa olunan yallılar da mevcuttur. ("Tulumu" yallısı gibi). Bütün yallılar tulum zurna eşliğinde ifa olunabilir. Tulum zurna da Nahcivan'a has bir musiki aletidir. Tulum- zurna bir nevi, İskoç mızıkasını da hatırlatır (Abdullayev, 2007: 214).

TULUM ÇALGISI BÖLÜMLERİ

Deri

Resim 1. Tulum Derisi

Rize eşrafından müzik öğretmeni, aynı zamanda tulum çalgı aleti yapım ustası Ömer İnce ile yapılan görüşme neticesinde şu bilgilere ulaşılmıştır. "Tulum yapımında bir yaşındaki çebiç denilen oğlak derisi kullanıldığını, bir yaş civarı vurgusunun yapılmasının nedenini ise şöyle sıralamıştır; -Bir yaşından küçük olan keçilerin derisinin yumuşak olmasının erken deformasyo-

na uğrayabileceğini. -Birbirine kenetlenmiş dış yüzey dokusundan ve üst yüzeyinde meydana gelmiş olan yapısal gözenek şeklinden kaynaklı genç keçi yani oğlak derilerinin daha güzel ve de daha iyi kalitelere deri elde edilebilmesi için uygun olacağını ifade etmiştir.

Konu hakkındaki bilgilendirmelerine şöyle devam etmiştir; İklimi sert ve soğuk olan bölgelerde yaşam süren hayvan derilerinin, ılıman iklim bölgelerinde yaşayan hayvanların derilerine göre deri dokusunun ve yüzeyinin daha iyi olduğunu, bu durumun ise deride daha az sertlik meydana getirdiğini” ifade etmiştir. Ömer İNCE, Hayvanın yaşının arttıkça, aynı oranda da kötü bir deri kalitesi, fazlasıyla yumuşak deri dokusuna ve oldukça kalın bir yüzey görüntüsü ortaya çıkmaktadır dedi. Ayrıca yaşı büyük hayvan derilerinin tulum yapımı için oldukça büyük kaldığını ifade etmiştir(İnce,2017).

Deri-ses ilişkisi bakımından değerlendirme yapacak olursak; büyük ya da küçük olmasının sesle herhangi bir ilgisi yoktur. Bu durum tamamen, bu çalgı aletini çalacak kişinin kavrayabilecek olduğu kol uzunluğuyla alakalıdır. Koltuk altına alınan deri önce tamamen şişirilir sonrasında çalım süresince hava eksildikçe sıkıştırılır ve deri içinden hava eksildikçe tekrardan bu eylem gerçekleştirilmeye devam edilir. İşte tüm bu aşamaların rahatlıkla yapılabilmesi ve tulum çalgısının etkili bir şekilde icra edilebilmesi için deri esnek ve yumuşak olmalıdır(Çalık, 2017).

Tulum yapımında Çoğunlukla oğlak derisi kullanılsa da kuzu ve koyun derileri de kullanılabilir ve koyun bilhassa büyük tulumlar için elverişlidir. Bazıları büyük tulumlara Guda demişlerdir (Gazimihal, 1975).

Elde edilen derinin içine, bir miktar yoğurt, mısır unu ve birazda tuzun eklenmesiyle elde edilmiş olan karışım sürülür. Sonrasında katlanan deri poşete koyulmadan öncesinde çürümesi için uygun bir yerde bekletilir. Üç gün süreyle poşet içinde bekletilen deri çıkartıldığında, üzerinde bulunan tüylerin büyük bir bölümünün deriden ayrıldığını gözlemledik. Deri üzerinde az sayıda kalan tüyler de jilet ya da benzeri bir aletle kazınır. Sonrasında su ile iyi bir şekilde yıkanan deri, bir hafta süreyle peynir suyunda bekletilir. Bekleme süresinin ardından peynir suyundan dışarı alınan deri, iç kısmı dışarı, dış kısmı içeri getirilerek tersine döndürülür. Bu aşamada derinin su ile temas etmemesi sağlanmalıdır. Sonrasında derinin boyun bölgesi, ön bacaklar ve arka bölümü bağlanmak suretiyle içine hava doldurulur. Bu şekliyle bir hafta süresince kuruma ya terkedilir. Takribi bir haftalık zaman sonunda kurumuş olan derinin iç kısımlarında kalmış yağlar el ya da yardımcı başka aletlerle temizlendikten sonra sıra gelmiştir finali yapılacak bağlama işlemine. Öncesinde iç dış yapılar tersine çevrilmiş deri, arka bacaklarının bulunduğu bölümden bağlanarak yeniden iç dış yapılmak kaydıyla ters çevrilir. Yapılan bu işlem sonrasında bağlanmış bölüm de görülmeyecek ve güzel bir görünüm elde edilecektir. Boyun bölgesi ise sol ayağının bulunduğu yerin içinden çıkartılmak sureti ile derinin açık olan bölümü de bağlandıktan sonra dıştan görülebilecek hiçbir bağlantı yeri kalmayacaktır. Böylelikle Tulum çalgısının deri bölümü hazır hale gelmiş olacaktır.

Ağızlık (Lülük-Dudula)

Tulum'un deri kısmını şişirmek için kullanılan, derininin büyüklüğüne göre uzunluğu değişen ve de ağaçtan yapılan bölümdür. Farklı birçok sert ağaçtan torna yardımı da kullanılarak yapılan ağızlığın boyu yaklaşık 15-20 cm civarı olmalıdır.

Resim 2. Ağızlık(Lülük-Dududla)

Valf Sistemi

Derinin şişmesi için üflenen havanın tekrardan ağızlıktan geriye gelmemesi amacıyla, ağızlığın deri içerisinde kalan bölümüne, ‘valf’ adıyla isimlendirilen naylon bir kapak, raptiye veya benzeri bir araç yardımıyla tutturulur. Üfleme esnasında açılan bu sistem üfleme eyleminin sona ermesiyle tekrar kapanır kapanır. Dışarıya tek çıkış noktası bulunan hava, nav bölümünde yer alan çimon/çibu olarak isimlendirilen ses veren bölüme hücum eder. Sonrasında ise sesin oluşumuyla beraber dışarı çıkar.

Şekil 3. Valf Sistemi

Nav

Keşfedildiği tarihten itibaren Geleneksel olarak boynuzdan yapılan nav’lar günümüzde yerini ahşaba bırakmıştır. Nesli tükenmek üzere olan ve korumaya alınmış şimşir nav yapımı için en çok tercih edilen ağaç türü olmakla beraber, bulunması daha kolay ve belli bir sertlikte olan portakal, armut, erik ve de ceviz vb. gibi ağaçlar kullanılmaya başlanmıştır. Hazırlanmış 8 cm genişliğine, 5 cm kalınlığına ve 55 cm uzunluğuna sahip ağaç üzerine, ideal ölçülerdeki nav şablonu çizimi yapılarak kesim işlemi gerçekleştirilir. Ardından analık denilen kamışların ve dillik bölümlerinin konulduğu ve de sesin çıkış yaptığı en son kısım olan alanın içi oyularak çıkartılır(www.mavirize.com). Farklı alet, teçhizat yardımıyla yapılan bu işlemin ardından Nav’ın arzu edilen görselliğinin oluşturulabilmesi adına zımpara ve benzeri araçlar ile hedeflenen görsellik oluşturulur. Geçmiş dönemlerde, tahta olan nav’ın uç kısmına kar’aşın adı verilen boynuz monte edilmekteydi. Pek sık olmasa da günümüz ustalarınca da yapılmaya devam edilmektedir.

Şekil 4. Nav

Nav, kendi içerisinde şu bölümlere ayrılmaktadır; Nav gövdesi, Nav içerisine konulan Dillik, ve de Analık(çimon/çibu) olarak isimlendirilen sesin oluşumunu sağlayan kamış kısım.

Şekil 5. Nav Gövdesi

Şekil 6. Analık(Çimon-Çibu)-Dillik

Analıklar, Nav'ın iç kısmına yerleştirilmek kaydıyla ses elde edilmesi sağlanan kamışlardır. Boyutları hedeflenen sesin frekansına(tonuna) göre değişmektedir. Tulum çalgısından sol kararda ses elde edilmek amaçlanıyor ise kamışın(analık) boy ölçüsünün 18cm, çapının ise yaklaşık 7 ile 10 mm arasında olması gerekmektedir. Delinme yerleri, kamışın üst tepe noktasının 3, 5 cm aşağısından başlatılmalıdır. Kızgın közde bir süre bekletilmiş olan 3 veya 4 mm civarı kalınlığa sahip bir çivi ile, aralarında 2' şer cm bırakmak kaydı ile 5 adet delik açılır. Aynı ölçülere sahip bir kamış daha yapılır ve yan yana gelecek şekilde birbirine yapıştırılır. Bu işlemin ardından hazır bulunan ve nav kasnağının kendine ayrılmış olan bölümüne yerleştirilir. Dillikler ise kamışların ince olan bölümlerinden, boy uzunluğu 6-7 cm, çapı ise 5-6-7 mm olacak şekilde kesim işlemi gerçekleştirilir. Kesilme işleminin ardından kurumaya terkedilen dillikler, hazırlanan koyun kuyruk yağı, saf zeytinyağı ve makine yağı karışımı ile kızartılır. Sonrasında yağını çekmesi için mısır ununun içine bırakılır. Takribi İki günün ardından mısır unundan temizlen-

miş olan kamışlar, en az 6 aylık bir sürece nemini tamamen atana kadar bekletilir. Bu işlemlerin ardından kamışlarımız kullanılmak üzere hazır hale gelmiş demektir. Dilliklere, ağzı kapalı olan taraftan, deri içindeki havanın, analık diye isimlendirdiğimiz bölüme geçebileceği şekilde, uzunluğu 2-3 cm olacak şekilde, dillikten ayırmadan ve de kabuk alırcasına bir kesi işlemi yapılır. Tulum çalgısının sesini ve tonunu belirleyecek olan bu kesi işlemi çok önemlidir. Bu yüzden işlem esnasında piyano ve benzer çalgı aletlerinden ya da akort cihazlarından destek alınması çok önemlidir. Tulum çalgısının sol diyez, la, si bemol ve si tonlarında akortlanması hedefleniyor ise yalnızca boylarına müdahale edilmek kaydıyla sol diyez tonu için 17cm, la tonu için 16cm, si bemol tonu için 16cm ve si tonu içinse kamış boyunun 15 cm olarak ayarlanması gerekmektedir. Bu tonların haricindeki sesler için ise dillikler üzerinde yapılacak kesikler yeterli olacaktır. Akort, dilliklerde en çok dikkat edilmesi gereken husustur. Çalgının Akordunun tam olması isteniyorsa, nav içine yerleştirilen her iki dilliğin de aynı frekanslarda ayarlanması gerekmektedir.

Tulum Çalgı Aleti Tekli Kamış Nota Yerler

Tulum Çalgı Aleti Çift Kamış Nota Yerleri. LA(Karar) için

SOL(G)

Sol(G-Yeden)

LA(A)

La(A) **La(A)-Sol(G)**

Sİ(B)
(Si notası Koma Bemolü Almaktadır)

Si(B) **Si(B)-Sol(G)**

DO(C)

Do(C) **Do(C)-Sol(G)**

YAPISAL KAYNAKLI İCRA ZORLUKLARI

Nefesle doldurulan deri, çalma süresince, hedeflenen basıncın oluşabilmesi için, koltuk altında, dengeli ve düzenli bir şekilde sıkıştırılır. Bu sayede, nefesle doldurulan havanın, ezgilerin parmaklarla icra edilecek olduğu, içinde analık ve dillik adı verilen kamış boruların da bulunduğu nav kısmına gönderilmesi sağlanır. İcra edilmek için şişirilen derinin içinden hava ek-sildikçe, ağızlık kısmından tekrardan nefesle doldurulur ve sıkıştırma eylemi tekrarlanır. Ve tulum çalgısının icrası süresince bu eylem tekrarlanır.

Nefes alıp vermenin, günlük yaşamımızdaki yaşamsal fonksiyonlarının yanı sıra, tahta ve bakır üflemeli çalgı icrası yapan müzisyenlerin nefesini kontrol edebilmesi, solunumun işlevselliğine ayrı bir anlam kazandırmaktadır. Çalgı aletinin ses kalitesi, icracının sesini kullanabilme tekniği ile doğrudan ilişkilidir. Kontrolsüzce harcanan nefes, bedenimizin kasılmasına ve daha erken yorulmasına yol açmaktadır. Aynı zamanda, çalgının ses rengini ve entonasyonunu(seslem, ses perdelerinin doğru çalınması ya da söylenmesi) olumsuz yönde etkiler.(Hopa, 2013, s.10) Tulum çalgı aletinde derinin şişirilmesi, dirsek yardımıyla sıkıştırılması ve aynı anda Nav klavyesi üzerinde çalma eyleminin gerçekleştirilmesi oldukça zor olmaktadır. Deri hazneyi nefesle doldurabilmek için nefes gücünüzün dolayısı ile diyaframınızın çok iyi ve nefesli bir çalgı aleti çalmanıza mani olacak astım, kua vb. gibi rahatsızlıklarınızın olmaması gerekmektedir. Bunların dışında gene yaşlıların, çocukların ve bayanların nefes problemi yüzünden çalamadıklarını ya da çok zorlandıklarını görmekteyiz. Nefes probleminin aşılmasına yönelik TÜBİTAK destekli Elektronik Tulum çalışması yapılmış ve kısa zamanda müzikseverlerin beğenisine sunulacaktır (Çalık, 2014).

Nefesle doldurulan deri haznenin diğer bir ucuna bağlı nav adı verilen kısım bulunmaktadır. Koltuk altındaki derinin sıkıştırılması sonucunda deri içerisindeki nemli hava Nav bölümüne gider. Nav bölümünde bulunan analık ve dillik dediğimiz ses veren kamışlara ulaşan havanın nemli olması ve çalım süresince sürekli bu eylemin gerçekleşmesi, dilliklerin akordunun kaçmasına ve de bozuk ses çıkmasına neden olmaktadır. Tulum çalgısının icrası esnasında sesler-

den bir ya da birkaçının bozuk çalması durumunda nav'ın belli bir alanına yapıştırılmış olan bal mumu sayesinde akortlaması yapılır. Bal mumu deliklerin kenarlarına sesin düzelme ölçüsüne göre yapıştırılmakta ve böylece akortlu düzgün seslere ulaşılabilir. Akordun bozukluk durumuna diğer bir akortlama tekniği olan kaşıma yöntemi de kullanılabilir. Bu yöntemle tizleşmek kaydıyla diğer seslerle uyumsuz kalan analık tarafına müdahale edilir ve dilliklerin olduğu bölümün alt bölgesi parmak ucuyla kaşınır. Bu sayede tiz sesin peslenmesi sağlanmış olur. Bal mumu ve kaşıma yöntemiyle yapılan akortlama tekniklerinin yanında, analıkların bitiş yeri, aynı zamanda da sesin çıktığı yer olan, huni biçimindeki bölümden süpürge çöpü sokulur. Bu işlem sadece uyumsuz ses çıkaran analık üzerinde gerçekleştirilir. İşlem süpürge çöpünün analık uzunluğunca içeri sokulmasıyla devam eder. Ve bu sayede analığın iç kalınlığının belli bir oranda daralması sağlanır(Çalık, 2016). Aynı zamanda havanın ısı değerindeki değişimle beraber de akort sıkıntıları gündeme gelmektedir. Bütün bu akortlama teknikleri oldukça iyi bir kulak ve de yoğun bir beceri istemektedir. Giderilmesi oldukça zor olan bu sebeplerden ötürü istemeye istemeye tulum çalgısını öğrenmekten vazgeçen çok sayıda müziksever bulunmaktadır. Tulum çalgısının sesinin herhangi bir cihaza bağlanmadan dahi yüksek ve gür çıkıyor olması, açık alanlarda ve amacına yönelik ortamlardaki çalılarda istenilen bir durumdur. Fakat, özellikle de öğrenme aşamalarında gerek metropol kentlerde gerek apartman dairelerinde yaşam süren veya bulunduğu ortam itibari ile çevresinde bulunanların rahatsız olabileceği düşünülen bu tip ortamlarda çalınması oldukça zor olan bir çalgı aleti özelliğindedir.

Yapısal kaynaklı icra zorluklarına baktığımızda; Tulum çalgısının ton ya da makamsal olarak sınırlı bir alanının olduğunu söyleyebiliriz. Tulum çalgısı 6 sestten oluşur. Çalma esnasında karar sesinden itibaren sadece 5 ses elde edilebilen ve gam özelliği bulunmayan bir çalgı aleti olan tulum çalgısında sadece Uşak ya da Hüseyini icrası yapılabilmektedir. Fakat Tulum için Uşak ya da Hüseyini makamlarında icra yapılmaya elverişli bir çalgı aletidir diyemeyiz. Makamların oluşabilmesi için gam yapılabilme aralığının bulunması gerekmektedir. Haricinde gam içerisinde; seyri, dizisi, güçlüsü, yedeni ve donanımı diye tabir edilen ayrıntıların da gerekliliği bulunmaktadır. La karar sesli tulum çalgı aleti düşündüğümüzde çıkıcı seyir esnasındaki ikinci sesi yani “ Si ” notası arıza diye tabir edilen, Türk müziği makamlarınca da küçük mücennep olarak bilinen ve “ K” harfiyle nitelendirilen koma bemolünü almaktadır. Böylesi durumlarda meydana gelebilecek iki ayrı makam dizisi bulunmaktadır. Bunlardan biri Uşşak diğeri ise Hüseyini’ dir. Bu bilgilendirmeler doğrultusunda karar sesi itibariyle devam eden 4.ses baskın kullanılıyorsa Uşşak 5. Ses baskın kullanılıyor ise Hüseyini Makam dizisi oluşuyor diyebiliriz (Özkan, 2001). Dolayısı ile bu sınırlılık birçok eserin icrasına müsaade etmeyecek ve sadece kendine has özelliklerde bestelenmiş ezgilerde kendini ifade etmesine olanak sağlayacaktır.

SONUÇ

Kültürlerin en önemli yapı taşlarından biri de müziktir. Müziklere can veren ise ezgiler, ezgilere hayat veren ise; Ezgilerin hem insan sesleriyle hem de çalgı aletleriyle icra edilmesidir. İşte o çalgı aletlerinden biride ‘Tulum’dur. Tulum çalgı aleti etnik bir çalgıdır ve icra edildiği bölgelerde yaşanan etnik kültürün şekillendirdiği bir müzik türüne göre hareket etmektedir. Yaşanılan tüm zorluk ve kısıtlılıkların, Tulum çalgı aletinin var olduğu kültürün yansımından kaynaklı yapı taşları olması sebebiyle hiç de olumsuz bir görünümü bulunmamaktadır aslında. Fakat daha geniş kitlelere ulaştırılabilmesi, farklı kültürlerde yaşatılabilmesi ve öğrenimindeki zorlukların giderilebilmesini sağlayabilmek adına, yaratıcı çözümlerle hareket edilmesi iyi bir yaklaşım olacaktır. Bu bağlamda akademik çalışmaların artması gerekmektedir. Çalgı yapımı

ustalarının vereceği bilgiler ile atölye ortamlarında yapılacak çalışmalar neticesinde birçok problemin aşılabilmesi mümkün olabilecektir.

KAYNAKLAR

- Abdullayev, S. 2007 Azerbaycan Folklorunda Çalgı Aletleri, Bakü Adiloğlu Yayınları, 214
- Akbulut, U. (2009). Müzik Aletleri 40 Bin Yıl Öncesine Dayanır, <http://www.uralakbulut.com.tr/wp-content/uploads/2009/11/M%C3%9CZ%C4%B0K-ALETLER%C4%B0-40-B%C4%B0N-YIL-%C3%96NCES%C4%B0NE-DAYANIYOR-HAZ%C4%B0RAN-2012.pdf> (Erişim:26.11.2018).
- Cour, A.(1997). “Gayta”, İslam Ansiklopedisi, cilt 4, sayfa 727-728, Ankara.
- Çalık, İ. (2016).Gelişen Dünyada Tulum Enstrümanının Elektronikleşen Enstrümanlar Arasında Yerini Alması, 2.uluslararası müzik ve dans kongresi e bildiri kitabı, 26-28 Eylül, Muğla.
- Çalık, İ. (2017). Tulum Enstrümanının Yapımında Kullanılan Derinin Özellikleri ve Ses Oluşumuna Olan Etkisi, Musiqi Dünyası, 7848-7850.
- Çalık, İ. (2016).Tulum Enstrümanının Yapısal Çok Sosliliği ve Akortlama Teknikleri, 2.uluslararası müzik ve dans kongresi e bildiri kitabı, 26-28 Eylül, Muğla.
- Gazimihal, M.. (1962). Tulum Çalgısı. Türk Folklor Araştırmaları, 159, 2863-2863.
- Gazimihal, M. (1975). Türk Nefesli Çalgıları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara
- Hopa, E. (2013). Tahta ve Bakır Üflemeli Çalgı Çalan Müzisyenlerde Nefes Kontrolü, Anadolu Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Dergisi, 109-115.
- İnce, Ö. Müzik Öğretmeni ve Tulum Enstrümanı Yapım Ustası. (Görüşme 09.10.2014)
- Karkamış, M.Ö. 700’ler; [4http://www.uralakbulut.com.tr/wp-content/uploads/2009/11/M%C3%9CZ%C4%B0K-ALETLER%C4%B0-40-B%C4%B0N-YIL-%C3%96NCES%C4%B0NE-DAYANIYOR-HAZ%C4%B0RAN-2012.pdf](http://www.uralakbulut.com.tr/wp-content/uploads/2009/11/M%C3%9CZ%C4%B0K-ALETLER%C4%B0-40-B%C4%B0N-YIL-%C3%96NCES%C4%B0NE-DAYANIYOR-HAZ%C4%B0RAN-2012.pdf)
- Özkan, İ.H. (2001). Türk Musikisi Nazariyatı Ve Usulleri Ve Kudüm Velveleler, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- tr.wikipedia.org, (2018). Tulum, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Tulum>
- www.mavirize.com,(2018).Tulum Nedir?,<http://www.mavirize.com/tulum.html>